

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637

81 | גליון חודש שבט ה'תשע"ו

תוכן העניינים:

א | פסקי דינים - השבת אבידה חלק ט - אבידת מעות

ב | קנה "מחשב מגע" ואחרי שהשתמש בו טוען שהוא מקח טעות

ג | קולטי דוד שמש שניזקו עקב ה'קרה'

בית דין לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א' - הגאון הרב **יצחק שובקס** שליט"א / הגאון הרב **אברהם בוטרמן** שליט"א

יום ב' - הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א

יום ג' - הגאון הרב **יוסף פליישמן** שליט"א (ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד' - הגאון הרב **אברהם דוברמדיקר** שליט"א

יום ה' - הגאון הרב **יעקב פרבשטיין** שליט"א

הופיע ויצא לאור

ספר 'משפט המזיק'

ב' חלקים

חלק א' - פסקי הלכות בחיובי ודיני

אדם המזיק בשים לב להיזקות השכיחים בזמנינו ודיני מזיק בגרמא וגרמי ואופני שומת תשלומי נזיקין

חלק ב' - מערכות וביורורי סוגיות

במסכת בבא קמא וביורורי הלכות בהלכות נזיקין

מאת הרב דוד בריזל שליט"א

להשיג בחנויות הספרים,

או בטל: 08-9298027

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים - השבת אבידה חלק ט - אבידת מעות

יש שלושה נידונים עיקריים שבהם תלוי דין השבת אבידה במעות. (א) דין יאוש שלא מדעת והכלל "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה". (ב) הדין אם מועיל סימן בגוף המעות מכיון ש'מעות להוצאה קיימי'. (ג) דין סימן שלא בגוף המעות כגון מניין ומקום.

יאוש שלא מדעת בסכום קטן

1. כבר נתבאר בעלונים הקודמים שאם הרים אבידה לפני יאוש אסור לקחתה לעצמו אפילו אם אין בה סימן, מדין 'יאוש שלא מדעת', אכן בדין מעות קבעה הגמ' שלא שייך יאוש שלא מדעת כיון "שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה", והיינו שהאדם אינו מסיח דעת ממעותיו, ובוודאי מיד כשנאבדו הבחין והתייאש², וא"כ זו אבידה אחרי יאוש. ונחלקו הפוסקים אם גם בזמננו שמצוי שאנשים מסיחים דעתם מסכום קטן שייך כלל זה. יש אומרים שגם בזה"ז הדין כך, ולכן המוצא כסף ברחוב אפילו סכום קטן יכול ללקחו לעצמו אם אין בו סימן³. ויש הסוברים שבזה"ז יש במעות דין יאוש שלא מדעת⁴. אכן אפילו לפי הדעה השנייה יש סוברים שהמוצא יכול להשתמש בכסף, וירשום בפנקסו שיש ברשותו סכום זה של מעות אבידה⁵.

הערות וצינונים

1. ראה בעלון 73.
2. הרע"ק א (כא, ב ד"ה תד"ה ת"ש) והדברות משה (לא, הערה ה) הוכיחו שמש"כ הגמ' שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה הוא בתורת ודאי. וכן נראה מה"ה שיובא בהערה 7.
3. כך פסק האג"מ (יורה דעה ד, כג, יג) בתשובה לאחד שמצא אסימון שהוא זכות לנסיעה אחת ברכבת התחתית של ניו יורק (בשנה היא - תשי"ז - מחירו היה הרבה פחות מדולר אחד), שגם בזה אומרים אדם עשוי למשמש "ולא מצינו חילוק בכסף בין מעט ובין הרבה". בשם החזו"א נאמרו טעמים אחרים שגם בזמננו הדין כך. טעם אחד שמענו מהג"ר דב יפה בשם החזו"א (מובא בשמו גם בספר פאר הדור ג, עמ' צח) שגם בזמן חז"ל לא הייתה המציאות מוחלטת שכל אדם היה ממשמש בכיסו בכל שעה ושעה, אלא שחז"ל קבעו ופסקו כך שבמעות הוי יאוש מיד, והוא מועיל מכוח הפקר ב"ד הפקר (וק"ק ע"ז מהמבואר בב"ק (ק"ח, ב) שתקנו כן גם עבור גנב שיחשב השבה, ואולי כיון שתיקנו כך באבידה הוצרכו לתקן כך בכל מקום). (טעם זה מובא בהרבה ספרים בשם החזו"א, וביניהם במשפט האבידה (רסב, ש"צ ס"ק קמ)). בספר אחת שאלתי (עמ' לב) מובא מהגר"ח ש קרליץ שאמר טעם אחר בשם החזו"א, שמה שאמרו חז"ל שאדם ממשמש בכיסו בכל שעה אין פירושו שהאדם מרגיש מיד שנאבד לו מעות, אלא שכשהאדם רואה מה נמצא עתה בכיסו הוא מתייאש ממילא מיתר כספו שאינו בכיסו, והיינו שהגדר של יאוש אינו שהמאבד יודע שנאבד ממנו והתייאש, אלא כל שאינו מצפה שיחזור אליו נחשב שהתייאש ממנו. וכ"כ החידושים וביאורים מצד עצמו (כא, ב), והוא מובא ג"כ במשפט האבידה בשם החזו"א (רסב, ב"ה ס"ק ח).
4. הגריש"א בשיעוריו העלה מה שרבים חוששים שבזמננו הוי יאוש שלא מדעת גם במעות, כיון שמצוי שאנשים אינם מודעים לסכום המדויק של הכסף הנמצא אצלם וממילא אם נאבד מהם אינם מתייאשים. דעתו מובאת בספר תורת האבידה (עמ' קצה) ושם כתב שהסתפק בסכום פחות מחמישים ש"ח, אכן בספר הערות (כא, ב) כתוב באופן מוחלט שלדעת הגריש"א אי אפשר לסמוך בסכומים קטנים על האדם ממשמש, וכן הביא המשפט האבידה בשמו (ש"צ ס"ק קמא), ושמענו מבעל המחבר שהגריש"א החליט כן ללא ספק. ובאמת לפי"ז כל אבידת מעות בסכום קטן תישאר לעולם בגדר יאוש שלא מדעת, ואי"ז דומה לשאר אבידות, כי באבידת חפצים בדר"כ מתוודע הבעלים לאבידה בזמן כלשהוא, אבל בסכום קטן יתכן מאד שהבעלים לא יידעו מהאבידה אף פעם.
5. ישנה סיבה נוספת שבזמננו תיחשב אבידת מעות כאבידה לפני יאוש, כי בזמננו מצוי מאד שנשים נושאות איתן מעות, וכשהן מאבדות אין יאושן מועיל לדעת הרבה פוסקים אפילו אם היא נושאת ונותנת בתוך הבית. וכ"כ הכסף הקדשים (רסב, ה) שדעתו נוטה שייאוש האשה אינו מועיל כיון שאין לבעל תועלת מהיאוש, וכן המגן שאול (תשו' קסב) האריך בזה וכתב שאין יאושיה מועיל, ובסוף כתב שגם הג"ר יצחק אלחנן השיב לו כך בפשיטות, וכ"כ הנחלת אליהו (ב"מ פז) ששמע כן בשם הגרי"א. והמגן שאול התקשה בשאר אבידות למה אין חוששים שנפלו מאשה או קטן, וכתב שיש לסמוך על הרוב שהם גברים, ופקפק בזה טובא. ובזמננו מסתבר שאין שייך רוב כזה כלל, כי רוב הנמצאים בשווקים הם נשים וקטנים. גם הגרש"א (בקונטרס המודפס בספר הא"כ סי' ט) נשאר בצ"ע בשאלה זו.
5. בספר משפט שלמה (ג, יא) כתב ליישב בדין זה את מנהג העולם שלוקחים לעצמם אבידת מעות, אחר שצידד שהיום אין שייך הכלל שאדם עשוי למשמש, והתקשה בסברת החזו"א שיש בזה הפקר ב"ד. והיתר זה הוא עפ"י החת"ס והחזו"א שהבאנו בגליון 73 הערות 9, 10 שהתירו בשאר אבידות לשלום דמי האבידה ולהשתמש בה (אפילו אם המוצא לא היה צריך לטרוח עבור האבידה, עיין מה שכתבנו שם),

2. אם מצא כסף בחנות על הדלפק שגם המוכר וגם הלקוחות שמים שם את כספם, וכל שכן בשאר מקומות בחנות שאינם מיוחדים למוכר, אינו צריך להכריז. ובחנות שיש מצלמות מסתבר שהמאבד אינו מתייאש עד שהוא חוזר למוכר לבדוק מי המוצא, וצריך עיון לפי הפוסקים שגם בזמננו כל אבידת מעות היא מדעת, אם נחשב לייאוש גם באופן זה שמצא את הכסף לפני שהמאבד

חזר למוכר.

סימן בגוף המעות

3. נחלקו הראשונים אם מועיל סימן בגוף המעות, י"א שאין מועיל סימן כיון שחזקה שמעות קיימים להעברה וא"כ יתכן שהעביר המעות לאחר והוא משקר שהן שלו, ולדעת רוב הפוסקים זו

הערות וצינונים

ולא הצליח והתייאש, אז יוכל לקחת את הכסף. אכן מ"מ יתכן צד אחר שבאמת הסיבה שהמאבד לא פנה למוכר היא שהמאבד לא ידע איפה נאבד ממנו הכסף כשהרגיש באבידה, ולפי"ז היא מותר לקחת האבידה.

8. בגמ' (כה, ב) מובאת ברייתא שאין סימן למטבע "המוצא סלע בשוק ומצאו חבירו ואמר שלי היא חדשה היא נירונית היא של מלך פלוני היא, לא אמר כלום, ולא עוד אלא אפילו שמו כתוב עליה לא אמר כלום, לפי שאין סימן למטבע דאמר דלמא אפוקי אפקא ומאיניש אחרינא נפל". ולכא' משמע מלשון הברייתא ששום סימן אינו מועיל במטבע, כיון שחוששים שהעביר את המטבע לאחר והוא משקר, אכן יש ראשונים שפירשו את הברייתא באופן אחר. הרמב"ן כתב "נראה דה"ק, אין סימן בצורת מטבע להפריש בין דינר לדינר ממטבע אחד, לפי שהרבה מהן נטבעות במטבע אחד וכולן דומות זו לזו, אבל אם נתן בה סימן נסדקה היא בכך וכך מחזיר", כלומר, שהסיבה שאין סימן למטבע היא כיון שאין הבדל בין מטבע אחת לשנייה, ומה שכתבה הברייתא שחוששים שהעביר את המטבע לאחר אינו הסיבה שאין סימן למטבע, אלא שהברייתא חידשה שאף אם שמו רשום על המטבע אינו סימן, והטעם הוא שחוששים שכתב את שמו על הרבה מטבעות והעביר חלקן ולא הוא המאבד. ולפי שיטת הרמב"ן נמצא שאין הבדל מהותי בין מטבע לחפץ אחר, וגם במטבע מועיל סימן בגופו באופן עקרוני, אלא שהסימנים הכתובים בברייתא אינם מספיקים להיחשב לסימן, וזה מש"כ הרמב"ן "אבל אם נתן בה סימן נסדקה היא בכך וכך מחזיר" כיון שנסדקה היא סימן טוב. וכך גם דעת הרשב"א והר"ן, וכ"כ הנמוק"י (י, ד ד"ה ת"ד) בשמו ולא הביא דעה חולקת.

וברשם שמו נתבאר שאינו סימן כי חוששים שרשם שמו על הרבה מטבעות, אבל סימן שישנו על מטבעות מועטים הוא סימן טוב, וכך משמעות הרמב"ן והרשב"א שכתבו "שהרבה מהן נטבעות במטבע אחד", וכ"כ הסמ"ע (רסב, כח) דוקא במטבעות שהרבה מהן נטבעות וכולן שוות ואין סימן שינוי אחד מחבירו יש לחשוש", וכ"כ המהר"ל דיסקין (קו"א רלג) "שחוששין שכתב שמו גם על הרבה מטבעות... ואף שיאמר שלא חתם שמו רק על א' לא נאמין לו", וכ"כ העה"ש (רסב, טז) "שמו כתוב עליה דלא הוי סימן, דכשכותב שמו על מטבעותיו מסתמא על כל המטבעות הנמצאים אצלו כתב שמו ולכן אין זה סימן". אלא שצ"ע בדברי הר"ן (וכך העתיקו הנמוק"י) שהטעם שרשם שמו אינו סימן הוא "דאמרין שמה ה' לו ב' או ג' שהיה שמו כתוב עליהם והוציא האחת ואבד האחרת, ואותה שהוציא ג' כנאבדה מיד אותו שבא לידו, ומצאה זה והוא סבור כי שלו מצאה ונותן סימניה", שלפי דבריו שגם אם יש רק ב' או ג' מטבעות כאלו לא הוי סימן, א"כ גם נסדק לא יהיה סימן טוב, שהרי בוודאי יש מהב"ש (יז, עב) שהביא משו"ת משאת בנימין "סימן מובהק הוא שלא ימצא רק א' מאלף", שלפי הר"ן גם שמו על מטבע צריך להיות סימן מובהק. ונראה שדברי הר"ן הם לאו דווקא (וצ"ע גם דברי המהר"ם שיף "וחיישין דלמא הו"ל ד' ה' מטבעות כזה").

אכן הרמב"ם (גו"א יד, י) למד את הברייתא כמשמעה, שכל סימן אינו מועיל במטבע כיון שחוששים שהעביר המטבע לאחר, וז"ל "המוצא סלע בשוק ומצאו חבירו ואמר לו שלי היא וחדשה היא... אפילו אמר שמי כתוב עליה לא אמר כלום ואינו חייב להחזיר, שאין סימני המטבע סימן מפני שחזקתו להוצאה אומרין אנו שלו היתה והוציאה מידו ונפלה מיד אחר", כלומר, שכל סימן בגוף המטבע אינו מועיל מחשש הוצאה, וכן פירש הטור (רסב), וכן פסק המחבר (רסב, יג), ולפי"ז אפילו אם ידוע שכתב שמו רק על מטבע א' גם לא יחזירו לו, מחשש שהעביר המטבע והוא משקר שנאבדה ממנו, וז"ל העה"ש (יז) "ואף על גב דלא חיישין לרמאי, מ"מ בדבר העומד למכירה או להוצאה חיישין, ובכל האבידות לא חיישין משום דאין עיקרן למכירה ולמה לנו לחשוש באדם שאינו מוחזק לרמאי, אבל חביות יין העשויות למכירה ומטבעות העשויות להוצאה ובכל עת נמסרים מיד ליד חיישין לרמאות", וכן כתב הריטב"א (ד"ה ולא עוד) בשיטה זו (הוא עצמו הסכים לרמב"ן) "דחיישין שמה הוציאה וכששמע המכריז אמר בלבו שנפלה מחברו ובה הוא ונותן סימניה. ויש מקשים א"כ כל

וטעמם שאין הבדל עבור המאבד אם יקבל את החפץ שאיבד או חפץ דומה. ושאל המש"ש, הא בהדיא כתוב בגמ' וכן נפסק בשו"ע (רסז, כה) שהמוצא מעות אסור להשתמש בהן כיון שהמוצא לא היה צריך לטרוח בהן, ואם כדברי האחרונים למה אסור לו להשתמש במעות, ומה גרע מעות משאר חפצים ששם דמיהם ומשתמש בהם, והציע המשפט שלמה שאולי האחרונים חילקו בין חפצים של היום לבין מעות של הגמ', שבזמן חז"ל היה אסור להשתמש במעות כיון שהקפידו על מעות אלו דווקא, וגם אם לא היה הבדל בערך המעות היו מקפידים בין מעות למעות (וכמו שמצאנו בעפרון החיתי), משאי"כ בזמננו שאין שום נפק"מ בגוף הכסף והעיקר הוא הערך (וכן בסתם חפצים שמייצרים כמויות מכל סוג), יכול המוצא לשום דמי האבידה ולהשתמש בה. וכתב שיש משמעות כזו בבית אפרים (חו"מ מט הובא בפת"ש רצב, ג).

הפתחי חושן (ב, הערה כג) יעץ שהמוצא ירים את המעות ויתכוון שלא לזכות בהן אלא להחזירן לבעלים אם ימצאנו, ואז יוכל לזכות במעות אחר יאוש, ולא יהיה חסרון "באיסורא אתא לדידה" (אולם עצה זו מועילה רק לסוברים שאין חיוב השבה באבידה שאי"ב סימן, ועיין גיליון 73 דין 1 מש"כ בזה).

6. כתוב במשנה (כו, ב) "מצא בחנות הרי אלו שלו, בין התיבה ולחונני של חנוני, לפני שולחני הרי אלו שלו", והוסיפה הגמ' "אפילו מונחין על גבי שולחן", ונחלקו הראשונים בפירושו, הרמב"ם (טז, ה) סובר שאם מצא בחנות אפילו אם המעות מונחות על השולחן הרי אלו שלו, אבל הטור (סי' רס) חולק וסובר שעל השולחן שבחנות הן שייכות לבעל החנות, והטור הסביר "וטעמא (בשולחני) שדרך הבאים להחליף ליתן מעותיהן על השולחן, משא"כ בחנות שאין דרך הבאים לקנות ליתן חפציהם על התיבה", והיינו שלפי דבריו בזמן המשנה לא היה דרך הקונים לשים דבריהם על השולחן, ולכן תולים שמה שנמצא שם שייך לבעל החנות, וא"כ בזמננו שהדרך שגם הקונים שמים מעותיהם על השולחן מודה הטור. וזה בנוסף לזה שקי"ל כהרמב"ם כמו שהכריע הש"ך (רס, יז) וכמו שמשמע מהגרא"א (ס"ק יז) וכן פסק העה"ש (ס"ק יב).

7. לפי הטעם של החזו"א שבכל אבידת מעות יש הפקר ב"ד ונחשב כייאוש מדעת אפשר לומר שגם בנידונו אף שהמאבד אינו יודע מהאבידה אולם בכ"ז יש הפקר ב"ד.

אכן לפי הטעמים האחרים נראה שבאופן זה יהיה חייב להחזיר, מהטעם שכתבנו בפנים שמסתמא היה המאבד מבקש מהמוכר שיבדוק מי המוצא, ואם מתברר שאף אחד לא ביקש מהמוכר צריך לחוש שהוי יאוש שלא מדעת, וכמו שמצאנו בגמ' שולוא הסברא שאדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה היינו חוששים שבעליו לא ידע מנפילתו והוי יאוש של"מ, ואין לתלות שאף שלא ידע המאבד מיד מסתמא נתוודע א"כ והתייאש כיון שלא ידע איפה נאבד, שכיון שראינו שלא ידע מיד א"כ א"א לומר ששייך בו חזקה שהוא ממשמש בכיסו בכל שעה, (בפרט לפי תלמידי ר' פרץ הובאו בשיטה (כו, ב ד"ה נטלה לפני יאוש) שחלקו על רש"י (שיובא לפנינו) וכתבו "לא משתמיט תלמודא בשום דוכתא לומר דבמעות לא מייאש מיד שנפלו מן הבעלים", ועיין פת"ח (פ"ב הערה כג) שר"ל שבעלמא רש"י מסכים לר"פ ורק אם ראה שלא ממשמש כהוא דנפל אז חולק), וא"כ יש לחוש לייאוש שלא מדעת וא"א לזכות בה כמבואר לעיל, וכמש"כ ה"ה (גו"א יד, ה) "דע שהנראה מן הסוגיא היא, שכל דבר שיש לחוש אם ידעו הבעלים בנפילתו אם לאו אסור מספק, לפי ששם אמרו גבי מעות מפוזרין הרי אלו שלו ואקשינן עליה דאביי ופרקים אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, אלמא מסתמא בדבר שאין לתלות אסור, דאי לא מאי קושיא ומאי פירוקא". ובטעם הדבר נחלקו האחרונים, הפני"א (ב"מ כה, ב ד"ה בתד"ה ואם נטל) כתב שהוא משום חזקה, שאם לא נתייאש מיד בשעת האבידה יש להעמידו על חזקתו שלא התייאש אף אח"כ. והשערי יושר (ה, א) כתב משום שיש למאבד חזקת מ"ק. בנוסף לכך, אם הכסף נמצא על רצפת החנות לא במקום מוסתר מסתבר מאוד שלא עבר הרבה זמן מאז שנפל עד שנמצא, ובפרט בזמננו שכל הזמן עוברים אנשים בחנות, וא"כ כיון שיש קצת זמן עד שאומרים שאדם משמש בכיסו (כמו רש"י בנטלה לפני יאוש וכמבואר בש"ך רסב, ד), יתכן שהמוצא הרים את האבידה לפני זמן זה. ולפי"ז רק אם יאמר לו המוכר שלפני שמצא את הכסף ניסה המאבד לברר מי המוצא

דעת המחבר⁷. ו"א שמועיל סימן, וכך דעת הרמ"א¹⁰. הדוגמא שהראשונים כתבו לסימן כזה היא מטבע סדוקה, ובזמננו סימן כזה שייך בשטר שפיתנו חתוכה או שיש עליו רישום בולט¹¹. אמנם המספר הסידורי שרשום על השטר אינו נחשב לסימן שיצטרפו להכריז עליו, כי מסתבר שהמאבד אינו יודע את המספר, ולכן אף אם יבוא המאבד ויגיד את המספר לא צריך להחזיר לו את השטר, כי מסתבר שהתייאש כבר מתחילה שיחזירו לו, כיון שהמוצא לא יחשוב שיש סימן בשטר¹².

4. י"א שכיון שטעם הדעה הראשונה הוא שחוששים שהמאבד משקר כנ"ל, לכן אם המאבד נתן סימן בגוף המעות והוא מוחזק כאדם שאינו משקר, מחזירים לו את הכסף לכל הדעות¹³.

סימן המניין או המקום

הערות וצינים

אבדה דעלמא ניחוש למכירה או למתנה ואפילו נתן סימניה או עדים שהיא שלו לא נחזיר שמא מכרה או נתנה, ו"ל דמעוה להוצאה קיימי ואיכא למיחש שמא הוציאם, אבל למכירה לית לן למיחש שאין לנו להוציא ממון מחזקת בעליו אא"כ בדבר העומד לימכר".

9. המחבר העתיק את לשון הטור וכתב "אין מחזירין לו לפי שניתן להוצאה ושמא הוציאה ומאחר נפלה". משמעוה לשונו שכתב רק החשש של הוצאה מורה שלא נקט כשיטת הרמב"ן, וכן מורה לשון הרמ"א שכתב על המחבר "וי"א וכו'" כשהביא את שיטת הרמב"ן, וכן כתב הפרישה (י, ד"ה או אפילו) שהטור אינו סובר כרמב"ן. וכן הבינו העה"ש (שם) והדברות משה (שם) שדעת המחבר הוא נגד הרמב"ן. אכן הט"ז (שם) הבין שהמח' סובר כדעת הרמב"ן (ולכן הקשה על הרמ"א שכתב בלשון ו"א על הרמב"ן).

10. וז"ל (רסב, ג) "וי"א דנסדק במטבע הוי סימן", וכן סתם בשו"ע הרב (סעיף ח), וכן פסק הדרכי חושן (רסב, ג).

11. הסיבה שכתבנו שצריך רישום בולט על אף שמרמב"ן נראה שכל רישום הוא סימן אם אין הרבה כמוהו, הוא מכיון שראינו בקונטרס של הגרש"א שרישום פשוט כדוגמת קשקוש שעושים לנסות עט וכדו' דומה למספר (ראה הערה הבאה) שמכיון שאנשים לא שמים אליו לב לא צריך להכריז עליו. וכמוכן שהכל לפי הענין אם אנשים רגילים שמים לב לרישום, ולכן כתבנו בפנים שהרישום בולט. והיה נראה שבזמנינו אם רשום על השטר שם כלשהוא הוי סימן, כיון שכל השטרות שרשום עליהם שם הם מיעוט קטן מכל השטרות, ואף שאין צריך להחזיר לזה ששמו כתוב עליו, אולם אם בא המאבד ויודע את השם הוא סימן טוב.

12. מצד דיני סימנים המספר הוא סימן מובהק כיון שיש מספר ייחודי לכל שטר, וכ"כ העה"ש (שם) "לדעה זו, גם בשטרות המלוכה שכולם עשוין בתמונה אחת, אם נתן סימן שיש עליה חתך במקום פלוני או איזה סימן אחר שאין בכל המין כיוצא בזה, וכ"ש אם נתן סימן ברושם המספר שלה הוי סימן", אכן מ"מ כיון שבדרך כלל אנשים לא יודעים את המספר, יש לדמות סימן זה לסימן העומד מאיליו, שהנה אם מצא מעות בתוך כיכר (והיינו סימן העומד מאיליו) נחלקו רבנן ור' יהודה אם הוי סימן, לרבנן לא הוי סימן והטעם כמש"כ תוס' (כג, א ד"ה סימן הבא) "מסתמא לא ידע (המאבד) כיון שאינו ניכר בחוץ", ולר' יהודה הוי סימן והטעם כמש"כ הר"ש (סימן א) "לפי שפעמים אדם זוכר אותו סימן אחר שאבד ממנו החפץ", והביאו דבריו הטור (רסב, יד) והסמ"ק (רסב, ל). וגם המספר הסידורי כיון שמסתמא אין המאבד מכיר אותו אין המוצא חייב להכריז.

אלא שצ"ע ק מה שהקשו האחרונים בסימן העומד מאיליו למה אין המוצא חייב להכריז מספק אולי המאבד יודע מהסימן (וכמו שפסק הט"ז בס' רנט שבמקום שרובו גוים צריך להכריז כיון שעי' ההכרזה יתברר אם נפל מיהודי או מגוי), ובסימן העומד מאיליו תי' במעיני החכמה (כג, א ד"ה והכא בסימן הבא) שהטעם הוא משום שאפילו אם המאבד יודע מהסימן בכ"ז מתייאש המאבד כיון שיתכן שהמוצא לא ישים לב לסימן כיון שאינו ניכר בחוץ, אכן בנידוננו א"א לתרץ כך, אמנם איכא ליישב, שחכמים לא הטריחו את המוצא להכריז אם מסתמא המאבד אינו יודע מהסימן, וכמו שכתב המעיני החכמה בעצמו (ס"ק עז) ליישב קושיית תוס' (כג, א ד"ה והא איכא) למה לא הטריחו חכמים להכריז בסימן העשוי לידרס. עוד יש לתרץ כמו שתירץ החמדת שלמה (כג, א ד"ה בגמ') בסימן העשוי לידרס, שכל שיש פתחון פה לאינשי דלא מעלי לקחת האבדה לעצמם מתייאש המאבד, ובסימן העשוי לידרס יש פתחון פה שהמוצא יאמר שהסימן נדרס, ובנידוננו יש פתחון פה שמסתמא אין אדם שזוכר את המספר. וכן פסק הגרש"א (קונטרס על השבת אבידה סי' יב) "נלע"ד שאם

5. יש במעות סימן מניין ומקום, והיינו כמות השטרות או המיקום שלהם. אכן סימנים אלו אינם מועילים אלא אם נראה שמישהו הניח את המעות¹⁴, אבל אם נראה שהמעות נפלו מהמאבד ולא הונחו בכוונה אין הסימנים מועילים¹⁵.

6. גם אם נמצאו המעות בדרך הינוח ויש בהם סימן כנ"ל, יש הבדל אם המעות מונחות במקום שהדרך להניח שם מעות או לא. אם המעות נמצאו במקום שרגילים להניח מעות, אין צריך שיהא 'מוכח' שהונחו בכוונה ולא נפלו, אלא כל שיש סבירות כזאת צריך להכריז. ולכן אם מצא כסף במקום כזה ומסתבר שהבעלים הניחו את הכסף ושכחו, וכגון על שולחן בשטיבלאך¹⁶ או על שולחן בפנימייה בישיבה של רביים¹⁷, גם אם הכסף לא מונח בצורה מסודרת, כיון שיש סבירות שהונח בכוונה צריך להכריז¹⁸, ויחזיר

מצא לירה אין צריכין להחזיר כי אין אדם נותן לבו לדעת את המספר, ולכן אף אם האובד כן יודע מ"מ הוא מתייאש ואין נותן אל לבו שהמוצא חושב שיש מי שיוודע את המספר", וכן נוטה דעת האולם המשפט (רסב, ג) שמספר המטבע דומה לסימן העומד מאיליו כיון שאנשים אינם שמים לב לזכור את המספר ואין צריך להכריז, וכן פסק המשפט האבידה (רסב, נט, ג). אמנם העה"ש (שם) פסק שמספר המטבע הוי סימן.

13. כ"כ העה"ש (שם) והגרמ"פ (קונטרס על השבת אבידה סי' יז) בדעת הרמב"ם והמחבר, שהגם שחוששים בסתם אדם שהוא משקר, מ"מ באדם שמחזק כנאמן א"צ לחוש.

14. במשנה (כא, א) מבואר ברישא "אלו מציאות שלו מצא פירות מפוזרין מעות מפוזרות", ובסיפא (כד, ב) מבואר "ואלו חייב להכריז... צבורי מעות שלשה מטבעות זה על גב זה", ומבואר בגמ' שהא שג' מטבעות זו ע"ג זו הוי סימן הוא רק כשהם מונחות בצורה מיוחדת "אמר רבי יצחק מגדלאה והוא שעשוין כמגדלין", וכתב רש"י (ד"ה והוא שעשוין) "וכי מנח הכי לאו דרך נפילה הוה אלא דרך הינוח, והיה דעתו לחזור ולטלן ושכח, הלכך נוטל ומכריז וזה בא ונותן סימן", וכ"כ תוס' (ד"ה והוא שעשוין) "במה שעשוין כמגדלין ידעין דדרך הינוח הוה". וכ"כ הרא"ש (ב, ח) "והוא שעשוין כמגדלין... דאמרי הני אנוחי אנוחיהו. ואם לא עשוין כמגדלין אז תלין בדרך נפילה נפל ואיתייאש האובד כי לא יוכל ליתן סימן". וכ"כ הרמב"ן (ד"ה והא דאמרינן) "דכל דאיפשר למתלי בנפילה תלין דלא עביד אינשי דמנח זויה הכי".

15. כמש"כ במשנה שברך נפילה אין בהם סימן, ואף שיש בהם סימן מנין, כתבו התוס' (כד, א ד"ה אבל) "שאינו יודע שנפלו בבת אחת", וביאר השו"ע על הרב (סעיף ח) כוונתם "כשהם מפוזרים שניכר הדבר שנפלו דרך נפילה... על סימן מניינים אין דעתו סומכת מלהתייאש מהם כי שמא נחסר מניינים שנפלו אחת הנה ואחת הנה", וכיון שא"א לסמוך על סימן המניין אנו תולים שהמאבד התייאש, וגם אם מוסר סימן המניין אין מחזירים לו. והמאירי (בפירושו למשנה כא, א) כתב "מן הסתם אין אדם יודע מנין מעות שבכיסו".

16. מה שכתבנו דוגמא של שטיבלאך ולא בית כנסת רגיל, כי אם יש רק מנין אחד ויש מישהו שישב שם באופן קבוע, אפשר לתלות שהמעות הונחו שם על ידו, וכן במקום שמור אפשר להשאיר אותן שם ואם לא צריך להחזיר לו (וכן כתב המשפט האבידה בירורי הלכות סי' 1), ורק אם האדם הזה מודה שאינו שלו יהיה שייך הדין שכתבנו בפנים. ואפילו במקום שיש כמה מניינים, אם מצא את הכסף אחרי המניין האחרון במקום קבוע של אחד המתפללים צריך לחוש שהמטבעות שייכות לו, כיון שהרגילות היא לבדוק לפני שיוצאים ולכן ניזיל בתר בתרא, אם לא שנראה מצורת הנחת הכסף שיתכן שלא שמים לב שנמצא שם כסף.

17. דוגמא נוספת מובאת בקונטרס האבידה של הגרמ"פ (תשו' כא), אם נמצאו מטבעות במכונה אוטומטית וכגון במכונת שתייה במקום שרובא ישראל (כגון בישיבה), שפסק הגרמ"פ שחייב להכריז, והשוואל הציע כמה סימנים וביניהם מנין המטבעות.

18. מבואר בגמ' (כה, א) שהמוצא מטבעות חייב להכריז רק אם הן בגדלים שונים ומונחות כמגדל, אבל אם הן בגודל אחיד או שאינן מונחות כמגדל א"צ להכריז. ומבואר בגמ' הטעם "אבל של מלך אחד דכולהו כי הדדי נינהו אף על גב דמנחי אהדדי הרי אלו שלו, אימר אתרמוי אתרמי ובהדי הדדי נפול", והיינו שכיון שיתכן שלא הונחו בכוונה א"צ להכריז, הגם שמסתבר שכן הונחו בכוונה שהרי הן מונחות זו ע"ג זו, וכן משמע ברש"י שרק אם מוכח שהן מונחות צריך להכריז, שכתב (ד"ה אפילו של מלך א') באופן שצריך להכריז "דלא אתרמי דנפול הכי".

7. ואם המעות נמצאו במקום שבדרך כלל לא מניחים שם מעות וכגון בפניה ברחוב¹⁹, צריך שיהא מוכח דווקא שהמעות הונחו שם, אבל אם אינו מוכח כך, אפילו אם יש סבירות גבוהה שהונחו, אין הסימנים מועילים. דוגמא מוכחת שהמעות הונחו בכונה כתובה בגמ', שמצא שלוש מטבעות בגדלים שונים, והן מונחות בצורת 'פירמידה'. ולכן אם מצא כסף בכותל הסמוך לרשות הרבים או על אדן חלון בבניין ציבורי וכגון בפנימייה בשיבה, אם הכסף אינו מסודר כמו פירמידה אינו צריך להחזיר²⁰.
8. יש דעה בראשונים שאין סימן מקום במטבעות²¹, שכיון שהוא

- דבר קטן אי אפשר לכוון המקום והמאבד ודאי התייאש²². אכן יש החולקים שיש סימן מקום במטבעות. ולדינא יש לחוש לדעת המחמירים, ולכן אם מצא אפילו מטבע אחת במקום שיש סבירות שהונחה בכונה צריך להכריז²³.
9. אם מצא שלושה שטרות כסף או יותר שמאוגדים בגומי או בעטיפה של הבנק או שהם מקופלים בצורה שאין סבירות שיפרדו, נחשבת כמות השטרות לסימן מניין, וגם אם נראה שנפלו מהמאבד ולא הונחו בכונה צריך להכריז²⁴. אבל אם הם יכולים להיפרד, וכגון שהם מקופלים רק בכפל אחד, אם אין בהם סימן אחר אי"צ להכריז²⁵.

הערות וצינונים

שמוזכרות במשנה אין חילוק אפיה הן מונחות, וא"כ כיון שבמשנה כתוב שאם מצא שלש מטבעות חייב להכריז ע"כ שגם ברה"ר הוי סימן, וכ"כ הרמב"ן (כב, ב ד"ה סימן) לדינא מטעם אחר והיינו שבמעות "דאגב דחשיבי וחביבי להו לאינשי, מאן דחזי להו ראשון שקיל להו מקמי דלבדרינהו אינשי", והביאו דבריו הרשב"א (כב, ב ד"ה סימן העשוי לידרס) והריטב"א (כב, ב ד"ה קסבר).
 20. והגם שלא שייך כ"כ נפילה במקום כמו אדן החלון, בכ"ז נראה שאפשר לתלות שנפלו על הרצפה ומישהו הרימו ושמו שם.
 21. גם לדעה זו יש מ"מ סימן מניין, ולכן אם מצא ג' מטבעות באופן שיש סימן מניין כנ"ל צריך להכריז מצד סימן זה, ואז אפילו אם יתן המאבד סימן המקום יצטרך להחזיר לו, כי אף שאין צריך להכריז מצד המקום שקשה לכוון, מ"מ אם כיון המאבד ומסר סימן המקום בוודאי צריך להחזיר לו.
 22. במשנה מב' שצריך להכריז רק אם מצא ג' מטבעות אבל אם מצא ב' מטבעות פטור, והקשה הרא"ש (ב, ח) שבשלמא סימן מניין אינו שייך בב' מטבעות כמב' בגמ' כיון שמכריז בלשון רבים ומיעוט רבים שניים, אבל מ"מ כיון דקיי"ל דמקום הוי סימן יכריז מצד סימן המקום, ותיריך "וצ"ל דתרי איתרמי ונפלו, דאם לא כן תרי נמי יתן סימן מקום לרבא דאמר מקום הוי סימן... והראב"ד תירץ בדברים קטנים כמו מטבע א"א לכוין המקום". וכדעת הראב"ד צידד גם בריטב"א הישנים (כה, ב) "ושמא י"ל דאין מצייר מקום בדבר מועט כזו". ולפי הרא"ש וכן דעת התוס' (ד"ה והוא שעשויון) נמצא שבשני מטבעות אפילו בצורת מגדל אי"צ להכריז רק מכיון שאנו תולים שנפלו (וכ"כ המהרש"א בדף כז, א ד"ה אבל שנים), והנה כבר נתבאר שאנו מקילים לתלות שנאבדו בדרך נפילה רק אם המעות נמצאות במקום שאין הדרך להניחן כנ"ל, וא"כ אם המעות נמצאות במקום שרגילים להניחן יהיה צריך להכריז לפי דעת הרא"ש. ולפי"ז אם מצא מטבע במקום שרגילים להניח, לדעת הרא"ש והתוס' צריך להכריז מצד סימן מקום, ולדעת הראב"ד אי"צ להכריז כיון שבדברים קטנים אין סימן מקום וגם סימן מניין אין במטבע אחת. ובביאור שיטת הראב"ד כתב המהר"ל (ד"ה מאי מכריז), שכיון שאנשים רגילים אינם מניחים כסף במקום ציבורי אלא באופן זמני, לכן אינם שמים לב לזכור אפיה הניחו את הכסף, ולכן אם שכחו לקחת את הכסף אפשר לתלות ששכחו את המקום והתייאשו. אמנם לשון הראב"ד שתלה הטעם בדברים קטנים לא משמע כן כ"כ.
 23. הנה הטור סתם וכתב "אבל מצא שנים אפילו עשויון כמגדל... הרי הן שלו", ומשמע שנקט כהראב"ד, וכן כתב הדרושה (יו, שהטור סתם כהראב"ד, וכתב שגם הרא"ש נקט בעיקר לדינא כהראב"ד (כיון שהביא את דעתו בסוף. אכן ק"ק לומר כן שהרי בתוס' הרא"ש כתב רק הביאור שלו ולא הביא את שיטת הראב"ד כלל (גם בתוס' ר"פ המובא בשיטה נקט כשיטת התוספות). וצ"ע אם פוסקים כהראב"ד, גם בעה"ש (הובא בהערה 18) הביא ב' השיטות וסתם כשיטת הרא"ש והביא את דעת הראב"ד רק כ"א, ולכן לדינא ודאי צריך לחוש לחולקים על הראב"ד.
 24. כאן אין שייכים הטעמים שכתבנו לעיל הערה 15 שאין מועיל סימן מניין במעות.
 25. כתוב במשנה (ב"מ כ, א) "תכריך של שטרות או אגודה של שטרות הרי זה יחזיר", וביארה הגמ' (כ, ב) "כמה הוא תכריך של שטרות שלשה כרוכין זה בזה", וביאר הרא"ש (סי' נב) הטעם שדווקא תכריך "תכריך ואגודה היינו כדי שיוכל ליתן סימן במנין, דאי לאו הכי שמא לא נפול אהדי ומתייאש כי לא יוכל ליתן סימן במנין", וכ"כ הנמוק"י (יא, ב ד"ה גמ') והוסף לברא "ה"ה כרך אחד והוי סימן אם בטוח ג"כ שלא יתפרדו, אבל אם בקל יכולין להתפרד ה"ל כמעות מפוזרין או משלחפי שלחופי, דאמרינן לקמן בפ' שני (דף כה א) דהרי הם של מוצאן משום שנתיאשו הבעלים, לפי שסברו לא מצאם איש אחד יחד והלכך אין לו בהם סימן", והובאו דבריו בב"י (סה, יא) ובסמ"ע (סה, כז) וז"ל הסמ"ע "דוקא כרך חזק דבטוח שלא יתפרדו, אבל אם בקל יכולין להתפרד, דמי למעות מפוזרות דאין בהן סימן והן של מוצאן" והעתיקו גם הנתיב"ח (חידושים ס"ק כב).

ולכא' נלמד מהגמ' שכל מקום שאינו בהכרח שהונחו אי"צ להכריז, והקשו המפרשים (פנ"ד ד"ה אימא אתרמיו, ט"ז רסב, יב) מדוע אי"צ להכריז כשיש ספק יאוש והרי "בכולהו פרקין משמע דלעולם לא זכה המוצא אלא היכא ידיעין בודאי שכבר ידעו בו הבעלים ונתייאשו, וכן משמע בסוגיא דיאוש שלא מדעת". ות' הפנ"י "דשאני הכא דדרך הינוח לא שכיח כיון דהוא בדוכתא דשכיח אינשי, ויותר יש לתלות בנפילה היכא דאפשר", וכע"ז כתב הט"ז שאם המעות על הקרקע יש לתלות שנפלו וז"ל "שאני מעות שאין דרך להניח מעות ע"ג קרקע בלא כיס, ע"כ לא אמרינן מספק דהוא דרך הנחה". (ומש"כ הט"ז דאם הן בכיס הדרך להניחם על הקרקע, מסתמא הראיה לך היא מרש"י שכתב גבי מקצתן בכיס ומקצתן על גבי קרקע שצריך להכריז אפילו אם רק יתכן שכולן היו פעם בתוך הכיס, כמש"כ תוס' הא בכונא "אילו מן הכלי נפלו היה קצת נשאר מהם בכלי, אבל פשתן שקשור ביחד יכול להיות שבכלי היה ונפל"). ובעצם דברי הט"ז כבר קדמו השיטה (כב, ב ד"ה אבל כתבו) בשם תוס' והרמב"ן "כולהו לאו אורחיהו כלל לאנוחניהו בקרקע, לפיכך כל שצורת מציאתן אפשר למתלי בנפילה תלינן והרי היא שלו אפילו ברשות היחיד", ולדבריו יהיה הדין אפילו אם הם בתוך כיס. יותר מכך סובר המעיני החכמה (ד"ה אבל של מלך א') שבכל מציאת מעות אי"צ להכריז אלא א"כ מוכח שנפלו, כיון שאין הדרך להניח מעות ולשכחן. (והמגיה טען שזו כוונת הרמב"ן שיובא בהערה הבאה, אבל יותר נראה שכוונת הרמב"ן היא כמו הט"ז וכמו שהביא השיטה בשמו. ועיין שם בד"ה שטרי מכריז ובד"ה כתב הר"ן).
 נמצאנו למיידים לדעת רוב הפוסקים, שבמקום שרגילים להניח כסף - וכמו שציירונו בפנים - די בכך שיש סבירות שהונחו בכונה, ואם אין רגילים להניח שם כסף - וכמו שיתבאר בסעיף הבא - צריך שיהיה מוכח שהונחו בכונה, ורק לפי המעיני חכמה יש מקום לפטור במקרים הנ"ל כיון שאינו שכיח ששוכחים כסף, אמנם נראה שקשה לסמוך עליו להקל כיון שהפוסקים האחרים חולקים עליו, שהרי פטרו רק אם מלכתחילה אין סבירות שייניחו שם כסף, ולא פטרו מהטעם שכתב שאנשים לא שוכחים כסף שהניחו. בנוסף לכך נראה, שאולי המציאות שכתב המעיני חכמה הייתה נכונה בזמנו, אבל היום ודאי שכיח שמניחים מטבעות כסף ושוכחים. וכדברינו כתב גם העה"ש (רסב, יח) "ואם מצא הרבה מטבעות וניכר שאינן דרך נפילה אלא דרך הינוח מחוייב להכריז, דבעל האבידה יכול ליתן סימן בהמנין או בהמקום". אבידת מעות באופן זה שכיחה בבי"נ ששמים כסף על השולחן בשביל המותרים או כדי להניח בקופת הצדקה אח"כ ובסוף שוכחים את הכסף במקום.
 19. ומה שאין במעות ברה"ר דין אבידה מדעת (לרוב הראשונים), כיון שתולים שהבעלים הניחוים כשהם באופן זמני ושכוחים (דומה למש"כ הגמ' באשפה שאינה עשויה ליפנות ונמלך עליה לפנותה). אכן הראב"ד חולק שכתב (הובא בשיטה כה, א ד"ה תניא נמי הכי) "ברשות הרבים אם הניחן שם ושכחן אבידה מדעת היא מפני שהן מתפזרין ברגלי האדם והבהמה ההולכים שם כל היום", ולכן העמיד שהמשנה שלא חילקה מיירי בגומא או בסימטא, היוצא לדינא, לשיטת הראב"ד המוצא ג' מטבעות מונחות כמגדל בקרקע ברה"ר אפשר לקחת לעצמו, ולשאר הראשונים צריך להכריז.
 ושאל העה"ש (רסב, יט) "גם במטבעות ובמחטין הלא האובד מתייאש מפני שיתגלגלו ברגלים ולא יהא ניכר שזהו דרך הינוח, ובגמ' משמע שאפילו מצאם במקום שרבים דורסים שם צריך להכריז", ותיריך "י"ל דגלגול ברגלים לא שייך אלא בדבר שגבוה מהקרקע שמעכב רגלי ההולך ולכן מתגלגלים ברגלי ההולכים, משא"כ בדברים קטנים כאלו שאין מעכבים רגלי ההולך לא חיישינן לגלגול הרגלים דדורסים עליהם", וכן תירץ המהר"ל מפראג (ד"ה והוא שעשויון) שאין חשש דמשתנפי אלא בכריכות שממלאים את הרה"ר, וכן יש להעמיס בדברי הרא"ש (סי' א) שכתב "צבורי מעות אין זזין ממקומן ע"ז דריסה". וכן בתוס' (כא, א ד"ה אלו מציאות) משמע שאין חשש משתנפי ברה"ר, שכתבו שרק בכירות יש הבדל בין רה"ר לרה"י כמו שחילקה המשנה, אבל בשאר האבידות

10. אם מצא צ'ק מלא צריך להכריז ולהחזיר למי שיביא סימנים שמוכיחים שהצ'ק נפל ממנו²⁶, וכגון מקום האבידה, אבל בכל אופן אין להחזיר את הצ'ק לבעל חשבון הצ'ק בלי סימן כנ"ל, כיון שיתכן שמסר את הצ'ק לאדם אחר²⁷. וגם אם רשום מוטב אין להחזיר למוטב את הצ'ק בלי סימן כנ"ל²⁸, כיון שיתכן שהעביר את הצ'ק לצד שלישי²⁹, ואפילו אם הוא למוטב בלבד, עדיין יתכן שבעל הצ'ק

26. והגם צ'קים אין גופם ממון יש בהם חיוב השבה כמבואר במשניות ספ"ק דב"מ גבי שטרות. ונחלקו האחרונים אם חיוב השבה הוא מהתורה, הקרית ספר (גו"א יח) היה פשיטא ליה שהחיוב רק מדרבנן, כיון שאינו דומה למה שהתורה פיטרה גבי אבידה - שור חמור וכו', וסובר שרק קרקע נתרבה מצד אבידת אחיך, וכן היה פשוט לרדב"ז (ב, תתז) שאין החיוב מהתורה, שהרי נייר השטר או הצ'ק אינו שו"פ והמזיקו פטור מהתורה וחייב רק מצד גרמי, וא"כ אין יתכן שיהא בו חיוב השבה. אכן הפרי יצחק (ב, סה, ו) הביאו וחלק עליו, והביא ראיה מזה שהגמ' הוצרכה ללימוד מיוחד לפטור דבר שאינו שו"פ מחיוב השבה, ואם כדברי הרדב"ז הרי אין בזה חיוב השבה מהתורה, אלא ע"כ שאם הוצרכה הגמ' לפטור א"כ היה הו"א לחייב בזה וכמש"כ תוס' (כז, א ד"ה פרט) משום הריבוי מהפסוק לכל אבידת אחיך, וא"כ אפשר ללמוד מכאן לדבר שאין גופו ממון שיש חיוב השבה מן התורה אפילו שגופו אינו שו"פ. בדומה לזה כתב הבית יצחק (אהע"ז א, פז, ז) שהיות שהתורה מיעטה דבר הפחות משו"פ מחיוב השבת אבידה, א"כ מה שיש חיוב השבת אבידה בשטר או צ'ק שאין הנייר שו"פ נלמד מהפסוק "לכל אבידת אחיך לרבות אבידת קרקע".

27. הנה כל סימן שיביא בעל הצ'ק מצד הרשום בצ'ק לא יועיל לו להוכיח שלא מסר הצ'ק לאחר כיון שהצ'ק היה תחת ידו, ובדומה למוצא שט"ח שנפסק (סה, ו) "ואפילו אמר הלוח או המלוה נקב יש בו בצד אות פלוני לא יחזירי לא לזה ולא לזה", והטעם הוא כמש"כ הסמ"ע (יח) "שהרי נשתתה ביד המלוה וידע בו הסימן, ואפשר שנפל מיד הלוח והוא פרוע, וגם הלוח שכתב שטר אף על פי שאין המלוה עמו עומד בזה הסימן בעודו בידו ואפשר שנפל מיד המלוה", וכן בצ'ק לא יועיל סימן שבעל הצ'ק יכול להכירו מאז שהצ'ק היה בידו, ורק סימן שמוכיח שבאמת נפל ממנו יועיל, וכמש"כ הש"ך (סה, כ) והקצוה"ח (סה, ז) וז"ל הקצו' "אבל סימן מובהק שאינו בגוף השטר וודאי מהני". ולכן פסק הפתחי חושן (ז, הערה לט) שמספר השיק יהיה סימן רק למוטב ולא לבעל הצ'ק. ואין להקשות מזה על סיעת הראשונים שהבאנו בהערה 8 שסוברים שמועיל סימן בגוף המטבע ואין חוששים שישקרו, כיון ששם אין יוכוח בין שני אנשים מי המאבד, אלא אנו דנים על סימן שאחד נותן אם הוא מועיל ואין סיבה לחשוב שהוא משקר, אבל כאן שגם בעל הצ'ק וגם המוטב טוענים שאבדו הצ'ק, בוודאי א"א לקבל סימן שהוא יודע גם אם הוא שקרן. וכן משמע מהא שכתב הגר"א (ס"ק יח) שמקור הדין שלא מועיל סימן של נקב בצד אות פלוני הוא הגמ' (ב"מ כח, א) כשהבעל והאשה שניהם אומרים שהגט נפל מהם, וכן כל מה שנוגע חזרת השטר הוא כשיש הכחשה כמש"כ שם הש"ך (ס"ק כ).

28. מבואר בסוגיא בפ"ק דב"מ שכל שיש חשש שמישהו יפסיד את נחזיר את האבידה למי שאינו הבעלים אסור להחזיר בלי סימנים מוכיחים, ולכן המוצא שט"ח אסור לתנו למלווה כיון שיתכן שהלווה פרע כבר, ואפילו אם הלווה מודה שלא שילם אסור להחזיר למלווה אם יש בשט"ח אחריות נכסים (יב, ב) כי יש לחוש שתאריך השטר מוקדם ויוציא מלקוחות שלא כדין, וגם אם הלווה מודה שהתאריך נכון חוששים שעשו קנוניא על הלקוחות (יג, א). וכן אם מצאו גט אישה או שטר מתנה וכדו', אפילו אם הכל מתוקן חוששים שאולי "נמלך עליהן שלא לתנן" (יח, א), ועי"ש עוד מקרים כאלו. והיות שאי אפשר להיות בטוח שהצ'ק נפל מהמוטב אסור להשיבו לו כי אולי יגבהו מבעל הצ'ק שלא כדין, וכן אינו יכול להחזיר לבעל הצ'ק כמש"כ לעיל וכמו שהמוצא שטר אסור להחזיר אותו ללווה, ואפילו אם בעל הצ'ק והמוטב מסכימים להחזירו לאחד מהם יש לחוש שהם עושים קנוניא נגד זה שהמוטב העביר לו את הצ'ק.

וצ"ע אם המוצא לא ידע את הדין והחזיר את הצ'ק למוטב ועתה טוען בעל הצ'ק שלא מסר את הצ'ק למוטב האם יהיה נאמן, שהנה בשטר הוא מח' הרמב"ם והראב"ד (גו"א יח, יד) והם שתי דעות בשו"ע (סה, טז), הרמב"ם כתב "כל השטרות הנמצאות שדין שלא יחזיר את החזיר הרי אלו כשרים וגובין בהן", והשיג הראב"ד "דין זה אינו מחוור אם הוחזק נפול בבית דין או אפילו בעדים ואין דנין בו מעשה", וביאר ר' שמואל (גיטין ב, ב ס"ק כב) בשם הגר"ז את דעת הרמב"ם "ס"ל להר"מ דכל מה דנפילה איתרע וחיישין למזויף ושאר חששות הוא רק מהל' השבת אבידה, דמהל' השבת אבידה הוא דאין להשיב אבידה

הכין את הצ'ק ועדיין לא מסר אותו, אכן במקרה כזה אם ימסור המוטב את מספר הצ'ק ניתן להחזיר לו³⁰. כמו"כ אם יש הוכחה שהצ'ק נמסר למוטב, וכגון בצ'ק למוטב בלבד שהשם רשום בכתב יד שונה מכתב יד בעל הצ'ק, צריך להחזיר לו את הצ'ק³¹ גם אם בעל הצ'ק טוען שפרע את הצ'ק במזומן³².

11. אם מצא צ'ק או פנקס צ'קים ריק צריך להחזירו לידי בעל הצ'ק. ובמקום שהבנק גובה כסף עבור הצ'קים וכגון באר"י הדין פשוט 8 «המשך בעמ' 8»

הערות וצינונים

כשע"ז גורמים לגבות שלא כדין, אבל בהל' טוען ונטען של שטרות גם אחר דאיתרע בנפילה לא חיישין מידי, דהריעותא דנפילה אינו עושה חששות בהל' טוען ונטען, וממילא כל מה דחיישין בנפל ואיתרע היינו רק כשהנדון אם להחזיר או לא, אבל לאחר שהחזירו דהשתא הרי הנדון בהל' טוען ונטען של שטרות, בזה לא חיישין מידי אף דנפל ואיתרע, וס"ל להר"מ דכן הוא גם היכא שהחזירו לו שלא כדין, ובצ"ק יבואר בהמשך (הערה 32) שיש פחות מה לחוש מבשטר. ויש להוסיף מה שכתב בספר הצ'ק בהלכה (י, הערה 223) שבנפילת צ'קים יש פחות ריעותא מנפילת שטרות, כיון שאין הדרך לשאת שטרות בדרך קבע, משא"כ צ'קים ששכיח שנושאים אותם דרך קבע אפילו כשאין לו ריעותא.

29. דין זה הוא דלא כפסק הפתחי חושן (ז, הערה לט) שכתב שהמוצא צ'ק יחזירו למוטב שכיון שצ'ק פרוע יש עליו חותמת של הבנק אין לחשוש שפרע בעל הצ'ק, ודבריו צ"ע, שאף אם אין חשש פרוע מ"מ יש לחשוש שאולי לא מסר את הצ'ק בסוף או שאולי העבירו המוטב לצד שלישי (במקום ששכיח להעביר שקים). ומדבריו משמע שסבר שמי שמעביר צ'ק רושם את זה על הצ'ק, אבל במציאות בוודאי שאין כולם נוהגים כך, וכן השיג עליו בספר הצ'ק בהלכה (י, סא), וגם התעלם מהחשש האחר שאולי לא מסרו בסוף. וכדברנו כתב בספר "צינונים במשפט" (א, ו, ה ד"ה וראיתי) שיש לחשוש שבסוף לא נמסר הצ'ק.

והחשש שכתבנו שהמוטב העביר הצ'ק לצד ג' תלוי במש"כ לעיל הערה 8, שלפי הרמב"ם וסיעתו אין מועיל סימן בגוף המעות כיון שחוששים שהעבירו לאחר והוא משקר שנאבד ממנו, ולפי זה לא יהיה נאמן אפילו אם יתן סימנים אא"כ הוא מוחזק שאינו משקר. ולפי הרמב"ם וסיעתו שאין חוששים שמשקר והטעם שאין מועיל סימנים במעות הוא מטעם שאולי יש הרבה מעות שרשום עליהן שמו, א"כ בצ'קים שאין חשש זה כיון שאינו שכיח שאדם נותן הרבה צ'קים באותם פרטים בדיוק, אם המוטב יתן סימן כמו הסכום והתאריך אי"צ לחוש שהעביר הצ'ק לאחר.

30. בספר משפט האבידה (בירווי הלכות סי' טו) כתב בצ'ק שהוסב שדי אם יודע את סניף הבנק או סכום הצ'ק וזה הוי סימן, אבל הפתחי חושן (ז, הערה מ) פשיטא ליה שהסכום אינו סימן, ומסברא נראה כמשפט האבידה. אכן כ"ז הוא רק אם הצ'ק הוסב בוודאות, אבל במש"כ בפנים שיש לחוש שהצ'ק אף פעם לא נמסר מסתבר שסימנים אלו אינם מספיקים, כי יתכן שהמוטב דיבר עם בעל הצ'ק אודות הצ'ק ובסוף לא נמסר הצ'ק, ובזה אולי יודע כבר המוטב את הסכום ואולי גם את הסניף. אכן מספר הצ'ק תמיד הוי סימן, וכ"כ הפת"ח. בנוסף לחששות שהבאנו, אם הצ'ק נמסר כביטחון תמורת הלוואה, יש לחוש שהמלווה התייאש מהחוב ולפי הדין אין תוקף לצ'ק, וכגון אם עבר קרוב לחצי שנה מתאריך הצ'ק שאז יתכן שהמלווה התייאש כבר ממצאיאת הצ'ק. ודין זה תלוי במהל' האחרונים אם יש ייאוש בחוב, שהנה הרמ"א (קסג, ג) הביא את המהרי"ק (שורש ג) שיש ייאוש בחוב, והיינו שאם המלווה לא מצפה יותר לקבל את החוב נפקע החוב והלווה אינו חייב לשלמו. והחכם צבי (הג' הט"ז) חולק וסובר שאין ייאוש בחוב. והקצוה"ח הסכים למהרי"ק, והתנמים והנתיה"מ (קסג, א) הסכימו לחכם צבי.

31. טעם הדין הוא כיון שיש רק אדם אחד שסביר שנפל ממנו, ולכן אפשר להחזיר לו גם בלי סימנים אחרים, ויסוד זה מבואר בגמ' בכמה מקומות, לדוגמא: כתוב במשנה (כ, א) "שלשה הלויין מן האחד יחזיר למלוה", והיינו שאם א' מצא שלשה שטרות ביחד ושלשתם הם ממלווה אחד אבל מג' לווים שונים, יכול המוצא להחזיר מעצמו למלווה בלי לדרוש סימנים, והיינו באופן שביארה הגמ' (כ, ב) שאין לחוש שנפל ממישהו אחר מלבד המלווה.

32. דברינו אלו הם דלא כהעיונים במשפט (שם סעיף ז) שחשש שאולי בעל הצ'ק פדה את הצ'ק מהמוטב במזומן, ולא נראה כן, שבדר"כ דבר זה אינו בנמצא, ורק במקום שכופים לשלם מראש יש מקום לחוש שהוכרח להפקיד צ'ק מראש אך שילם אח"כ במזומן, וכגון בגן ילדים שדורשים צ'קים 12ל חודשים כתנאי לקבלת הילד. ולכן אם שם המוטב היא של גן ילדים וכיו"ב היה אולי מקום לחוש לזה, אבל אם שם המוטב הוא של חנות או של איש רגיל וכדו' שאין סיבה לחשוש שדרש צ'ק פיקדון, אין מקום לחוש שבעל הצ'ק פדה

8 המשך בעמ' 8

קנה "מחשב מגע" ואחרי שהשתמש בו טוען שהוא מקח טעות

שאלה

חברה לשיווק מחשבים הגישה תביעה נגד מכון להוצאת ספרים, בטענה שמכרו מחשב למכון והם שילמו רק תשלום א' מתוך שלושה. הנתבע מודה שקנה מחשב מהחברה, אך הוא טוען שהזמין מחשב מגע [טאצ'], ובפועל הטאצ' לא עבד במגע יד והוצרך להשתמש בקיסם ועכבר. עוד הוא טוען, שתוכנות המחשב לא היו בדיוק כפי דרישותיו, ואף שטכנאי החברה ניסו לסדר את הבעיות עדיין לא היה מרוצה, ולכן הוא רוצה לחזור בו מהמקח.

השאלות העומדות לדיון: א. חפץ שיש בו כמה דרכים להגיע לאותה תוצאה וחסר אחד מהדרכים, האם נחשב מקח טעות. ב. המשך ההשתמשות והתשלומים אחרי שנודע לו מהבעיה, האם נחשב להסכמה ומחילה. ג. באופנים שנאמר שיש כאן מק"ט, האם חייב הקונה לשלם עבור ההשתמשות: תשלומי שכירות, דמי הנאה, "פחת" או נזק.

תשובה

א. חפץ שיש בו כמה אפשרויות הפעלה וחסר א', צריך לבדוק את מהות והגדרת המקח כדי לקבוע האם הוא נחשב "מקח חסר" והוא מק"ט, או שהוא רק חסר שיפור ויהא דינו תלוי במחלוקת האחרונים.

ב. מחשב "מגע" שחסר בו אפשרות הפעלה ע"י מגע ידני, אף שאפשר להפעילו ע"י קיסם וכדו' יש לדונו כמקח טעות.

ג. לאחר שנודע לקונה הבעיה והמשיך להשתמש או לשלם יש לדון שנחשב הסכמה ומחילה.

ד. אם ניסו לתקן את הבעיה, אף שהמשיך להשתמש אינו ראייה למחילה ויכול לטעון מק"ט.

ה. באופן שנדון בו מק"ט יש אופנים שניתן לחייב את הקונה בתשלום על השימוש. ועיין בגוף המאמר.

ביאור התשובה

א. מה נחשב למום לפי הגדרת המקח

שבעי לאפרוחים א"כ כיון שאמר פחיא הרי חסר ובטל, ואם נגדיר שכוונת המקח לאכילה, א"כ אף שאמר פחיא המקח קיים כיון שזה לא משמעותי כ"כ במקח והא דקאמר פחיא הוא רק לשיפור הטעם, והוא מקבל רק את ההפרש. ולפי"ז בנד"ד, כיון שהמחשב מוגדר "מגע" א"כ הגדרת המקח הוא מחשב שיש בו אפשרות מגע, וכשזו חסרה נחשב המחשב למחשב אחר [אף שלמעשה גם ע"י קיסם עדיין יש לו יחודיות של מגע אך חסר השיכלול של מגע ידני], ולכן הוי מק"ט. ויתכן שגם כשלא הוגדר במקח שיהיה בו מרכיב מסוים, אלא שלפי הבנתנו הוא דבר עיקרי במהות המקח נחשב למק"ט. משא"כ דבר שאינו עיקרי אלא רק שיפור באותו דבר עצמו, כיון שאין הבדל בהגדרת המקח אי"ז מק"ט. ומצד זה שהלוקח פירט אם הוא עילה לביטול מקח, זה תליא במחלוקת הרמ"א והב"ח, ובכה"ג אין לדיין אלא מה שענינו רואות האם זה חסר או רק שיפור באותו דבר, למרות שהלוקח ביקש אותו דבר בשניהם.

ב. השתמשות ותשלומים אחר שנודע ללוקח מהמום

מבו' ברמב"ם פט"ו מכירה ה"ג, שמק"ט לאחר שהשתמש בחפץ אינו יכול להחזיר שהרי מחל, וכתב ה"ה שה"ה אם היה יכול לבדוק את החפץ ולא בדק אינו חוזר, ונפסק בסמ"ע סי' רל"ב סק"י, והקשה המל"מ על חידוש ה"ה ממה שכתב הרמב"ם שיכול לחזור כ"ז שלא נשתמש, שמשמע שאפ"י ראה חוזר כ"ז שלא נשתמש, כ"ש שרק היה יכול להבחין, ות"י הנתיחה"מ שם סק"א שחידוש ה"ה הוא שאם השתמש אחרי שהיה יכול להבחין אינו מק"ט. השבו"י הובא בפת"ש שם סק"א ת"י שאם קודם גמר מקח היה יכול להבחין ולא בדק וגמר המקח, עשה את המקח ע"ד שלא יהיה לו טענת מום, ואם לאחר שעשה גמר מקח היה יכול להבחין אי"ז הסכמה מה שיכול היה לבדוק, שחושב שיש לו זמן עד שישתמש.

ומבואר לדינא, שאם השתמש לאחר שנודע לו המום וכ"ש כשהמשיך לשלם על המקח ודאי שאינו יכול לטעון כעת טענת מק"ט. ואף שאמר למוכר שיש מום ואינו מוחל שבזה יש הרבה פוסקים שסוברים שעדיין יכול לחזור כיון שההודעה מראה שלא מחל (כ"כ המחנה אפרים הל' אונאה סי"ה, דברי משפט סי' רל"ב ס"ג, משפט שלום שם), אולם מבואר במשפ"ש שדין זה הוא רק כשהודיע שרוצה לחזור מחמת המום, אבל אם הודיע שיש מום ולא אמר שרוצה לחזור והמשיך להשתמש נחשב למחילה. אמנם בנד"ד הוי מק"ט מ"מ, כל זמן שהשתמש בגלל שחשב שיצליחו לתקן, שנראה שבאופן זה אין ההשתמשות מהווה מחילה על המום, ויכול לבטל את המקח בטענת מק"ט.

ג. תשלומי שכירות על חפץ שטוען עליו מק"ט

ומשבאנו לדון שיש אופנים שהוי מק"ט, יש לדון האם צריך לשלם על השימוש. הנה בגמ' ב"ק צ"ז ע"א יש נידון בתוקף ספינתו של חבירו

מכיון שהמכון ביקש לקנות "מחשב מגע [טאצ']" א"כ הגדרת המקח הוא מחשב שיש בה אפשרות טאצ', וא"כ יש לדון אם יש טענת מק"ט כשאפשרות הטאצ' חסרה, כי מצד המחשב עצמו אפשר להגיע לאותן תוצאות ע"י קיסם או עכבר, אלא שחסר בנוחיות ההשתמשות, והשאלה היא האם מכיון שאין הבדל בתוצאות אין זו סיבה מספקת לבטל את המקח, או שנאמר שמכיון שיש הבדל בהגדרת המקח נחשב הדבר למק"ט, כיון שהחלק החסר הוא מרכיב משמעותי במחשב, והוגדר במכירה שחלק זה צריך להימצא בה.

ולברר ענין זה. הנה בשו"ע סי' רל"ב ס"ו כתב "כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום מבטל המקח", א"כ תלה הדבר בהסכמת בני המדינה, אך זה גופא להחליט בהבדלים דקים מהי הסכמת בני המדינה הוא דבר הצ"ע. ועוד שכל המומים שמצאנו בס' רל"ב הם מומין שמבטלים את עצם ההשתמשות בחפץ, אך כאן שאפשר להגיע לאותה תוצאה בדרכים אחרות יש לדון אם זה נחשב למום המבטל. עוד יש לדון במרכיב שאינו משמעותי כ"כ שאם הוא חסר יבטלו את המקח, אבל הקונה פירט שהוא רוצה את המרכיב הזה, האם מבטלים את המקח בגלל שהקונה פירט. ובדבר זה לכאו' ניכנס למחלוקת הרמ"א והב"ח בהבדלים דקים בס' רל"ג ס"א, גבי ביקש לקנות איל מסורס מפני שיש לו טעם משופר, ונתנו לו בשר איל שאינו מסורס, הרמ"א פסק שאין זה מק"ט כיון שהלוקח אוכל גם את זה ואינו דבר אחר, והב"ח פליג שהוי מק"ט כיון שביקש איל מסורס ולא קיבל, ומסקנת הנתיחה"מ שם שהוי ספד"ד.

אלא שבנד"ד יש לדון שיתכן שהחסר של אפשרות "מגע" הוא יותר מחסרון טעם באיל מסורס, כיון ששם הוא רק חסר שיפור טעם וכאן חסר בהשתמשות גופא. ולכן צריך לקבוע מדד מסוים מה נקרא מקח טעות בהבדלים דקים כשלא ברור מהי הסכמת בני המדינה, וכשאיין הדגשה של הקונה שמבקש פרט מסוים זה במקח.

ונראה שבכדי לקבוע אם החסר הוא משמעותי דיו בכדי לבטל את המקח, יש לבדוק כל מקח לגופו, מה הוגדר במקח ומה חסר בו. וענין זה שהדין תלוי בהגדרת המקח מצאנו בגמ' ביצה ז ע"א "ההוא דאמר להו ביעי דפחיא למאן, יהבי ליה ביעי דשחוטה, אתא לקמיה דרבי אמי א"ל מק"ט הוא והדר, פשיטא, מהו דתימא האי לאכילה בעי להו והא דקאמר דפחיא משום דצריבן, למאי נפק"מ למיתבי ליה ביני וביני קמ"ל, ופירש"י ד"ה למיתבי "ואי בעי להו לאכילה אין המקח בטל דהא בני אכילה ניהו אלא שאלו יפ"ם מהם", מבואר בדבריו שאף שפירט שהוא רוצה מקח מסוים וקיבל דבר אחר, מ"מ כיון שאין הבדל לגבי הצורך שלו וחסר רק שיפור טעם, וחסרון זה לא עושה את המבוקש לדבר אחר ממה שקיבל, א"כ אינו סיבה לבטל את המקח והוא מקבל רק את ההפרש במחיר.

ומבואר בזה שצריך להגדיר בכל מקח מהי מהות המקח, ואם נגדיר

ד. תשלומי נזק ותשלומי הנאה מהחפץ

ועתה משנתבאר שצריך לשלם שכירות, יש לדון באופן שהקונה לא היה שוכר מחשב אחר לולא ההשתמשות במק"ט, שדינו כזה לא נהנה וזה חסר. ונראה שהדבר תלוי במח' האחרונים בדעת הר"ף הסובר שבכל חצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר חייב לשלם, האם הוא מדין נהנה או מדין מזיק. שהנה הרא"ש שם סי' ו' ביאר שהטעם הוא מכיון שאוכל חסרונו של השני, וביאר הברכת שמואל ב"ק סי' י"ד, דאפי' שאין הנאת ממון מ"מ יש הנאת הגוף וחייב עליה מדין ממוני גבך. אכן בחידושי הגרש"ש ב"ק סי' י"ט פליג עליו בהבנת דברי הר"ף, דהנה במשנה ב"מ קי"ז ע"א מבו' שהבית והעליה שנפלו, לדעת ר"י בונה העליון את הבית והעליה ודר למטה כדי לא להתחייב מדין דר בחצר חבירו, והקשה הרשב"א על הר"ף שאם בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר חייב בשכירות יש לחייבו גם בכה"ג, ובכדי לתרץ זאת מבאר הגרש"ש שבאמת אין דעת הר"ף לחייבו מדין נהנה שהרי הוא גברא דלא עביד למיגר ולא נהנה, ומה שחייבו הר"ף הוא מדין מזיק, שהרי יש פירות בדירה דהיינו עצם הדירות בה, ופירות אלו אכלם הדר בה, משא"כ בסגר בית חבירו דפטור, דכיון שאין פירות שהרי עדיין לא דרו בה לכן היו רק גרמא, ובבית ועליה הוא פטור כיון שיש לו כח כפיה למנוע מבעה"ב לדור שם עד שישלם לו את יציאותיו, וממילא אינו מזיק לבעה"ב לדור בה שהרי יכול לכפותו לא להנות, וא"כ אינו שוה לו כלום.

ולפי"ז, אם החיוב בלא עביד למיגר הוא מדין שנהנה בחסרון חבירו הרי גם בנד"ד נהנה מחסרון המוכר, אולם אם החיוב הוא מטעם מזיק פטור בנד"ד, כיון שכאן לא שייך שיהיה מזיק שכן השתמש ברשות המוכר שניסה לתקן זאת, ועוד, שכיון שלא עומד בפועל לשכור ולהשכיר א"כ לא נחשב שיש כאן פירות של שכירות שהזיקם הקונה. ומה שהזיק את המוכר שלא יוכל למכור את המחשב כחדש, הא לא גרע מנועל ביתו של חבירו שהיו גרמא ואין בזה תשלומי נהנה ולא תשלומי נזק.

הערת המערכת: אולם עדיין יש לדון לדעת הברכ"ש שחייב מדין נהנה, כמה ישלם באופן שהמחשב אינו עומד להשכרה, האם משלם כפי חסרונו בלבד דהיינו כמה ירד המחשב ממחירו מהמת השימוש, או שמה משלם דמי שכירות מלאים היות שזה שיווי של שימוש כזה בשוק, אפילו שזה לא חסר וזה לא נהנה. ובפשוטו זהו ביאור הפלוגתא שהובא ברמ"א סי' שס"ג ס"ז וכפי ביאורו של הסמ"ע שם, אמנם בגר"א שם נראה שלדעת הר"ף משלם דמי שכירות מלאים. {

לסיכום

קנה מחשב מגע וחסר בו אפשרות ההפעלה ע"י מגע ידני דינו כמקח טעות. ובדר"כ אם השתמש אחר שידע מהמום הוי מחילה וכ"ש אם המשיך לשלם, אכן בנידון זה שחשב שיצליחו לתקן אי"ז מחילה.

ובדין התשלומים:

אם הקונה היה שוכר מחשב אחר והמוכר היה משכיר את המחשב חייב בשכירות לכל הדעות.

אם הקונה לא היה שוכר מחשב אחר תליא בפלוגתת הברכ"ש והגרש"ש בדעת הר"ף שמחייב בזה לא נהנה וזה חסר. לפי הברכ"ש שחייב מדין נהנה מחסרון חבירו יהיה חייב בניד"ד, ולפי הגרש"ש שחייב מדין מזיק יהיה פטור בנידונו.

אם הודיע למוכר שרוצה לבטל המקח והמשיך להשתמש יהיה חייב רק בפחת מדין גזלן, ובאופן שחייב מדין שכירות ישלם את הגבוה מביניהם.

1 ואדאיתני להכי, ניית לדרבי הנתיה"מ בסי' רל"ב סק"ה, שהנה בשו"ע שם סט"ו מבואר שאם קנה בית וגר שם ונתגלה שהוא מק"ט, שהוא משלם דמי שכירות לבעה"ב. וכתב הנתיה"מ שמשמע שהשו"ע איירי גם בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, והקשה, שאין אפשר לחייבו על השימוש בבית, והרי מבואר בשו"ע שם סי"ג שאם הקונה עשה בבית שינויים שקונים רגילים לעשות הוא פטור, ותירץ שכיון שהקונה לא בדק את הבית מיד אם יש בו מומים, יש לו דין מזיק ולכן חייב.

ולכאוי' יש לתמוה עליו, מדוע הוצרך לחייבו מדין מזיק, והרי הבאנו לעיל מהרי"ף שגם בזה לא נהנה אם זה חסר חייב בשכירות, ונפסק בשו"ע, וא"כ שפיר יש לחייב הקונה מדין שכירות. אכן לפי מה שביארנו מהגרש"ש שגם הר"ף לא חייבו מדין נהנה אלא מדין מזיק, שפיר כתב הנת"י שא"א לחייבו מדין שכירות כיון שאי"ז צד נהנה שהרי הוא לא עביד למיגר, ואפשר לחייבו רק מדין מזיק שאכל את השימוש של הבית ולא בדק אם יש בו מום.

ועשה בה מלאכה, ונחלקו האם נוטל כל שכרה או רק פחתה, ולמסקנת הגמ' וכפירש"י, לת' א' בספינה דעבידא לאגרא נוטל שכרה דדיינין ליה כשוכר ולא כגזלן, דמסתמא אדעתא דשכירות ירד, ובספינה דלא עבידא לאגרא נוטל פחתה כגזלן. ולת' ב' בספינה דעבידא לאגרא אם נחית אדעתא דאגרא משלם שכרה, ואם נחית אדעתא דגזלנותא משלם פחת, משום כל הגזלנים משלמים כשעת הגזלה. ונפסק בשו"ע סי' שס"ג ס"ד כת' השני "התוקף ספינתו של חבירו ועשה בה מלאכה, אם אינה עשויה לשכר שמין כמה פחתה ומשלם, ואם עשויה לשכר, אם ירד לה בתורת שכירות - הואיל וירד שלא ברשות, אם רצה הבעל ליטול שכרה נוטל ואם רצה ליטול פחתה נוטל". וביאר הקצוה"ח סי' ש"ח סק"ג דהיינו שנוטל את הסכום הגבוה מבין שניהם. ומבואר שבכדי שיתחייב לשלם שכירות צריך שיתקיימו שני תנאים: עבידא לשכר, ונחית אדעתא דשכר, ואל"כ משלם פחת החפץ כדין גזלן משום כל הגזלנים משלמים כשעת הגזלה.

אמנם כ"ז כאשר נהנה נכנס בלי רשות כמו בתוקף ספינתו ובדר בחצר חבירו שלא מדעתו (שם בס"ו ורמ"א ונו"כ סי' ש"ח ס"ז), אך יל"ע מה הדין כשנכנס הנהנה ברשות וכמו בקנה מק"ט והשתמש, האם משלם שכירות או פחת. והנה בשו"ע סי' רל"ב סט"ו מבואר "המוכר קרקע לחבירו ואכל פירותיה ולאחר זמן נראה לו בה מום, אם רצה להחזיר הקרקע לבעלים מחזיר כל הפירות שאכל, ואם היה חצר ודר בו צריך להעלות לו שכר". ומבואר להדיא שבמק"ט בקרקע והשתמש משלם שכירות.

והנה בשלטי הגיבורים (ב"מ ל ע"ב מדפי הר"ף) למד מכך שאם קנה סוס ורכב עליו ואח"כ נמצא בו מום ומחזירו, שצריך לשלם שכירות כמו בחצר, ומה שנפחת הסוס קודם שנודע לו המום פטור, כמבואר שם סי"ג "עשה מום שדרכו בכך ואח"כ נודע שיש בו מום פטור, ומה שהכחיש אחר שנודע לו המום חייב", וכן כתב בתשו' מהר"ם, ומבואר בדבריו שדין מטלטלים כדין החצר שמשלם שכירות. אכן באו"ש פט"ז מכירה ה"ח תמה עליו, איך למד דין זה דסוס מחצר, שאולי י"ל שדווקא בקרקע מכיון שאינה נגזלת לכן משלם שכירות, משא"כ מטלטלין שנגזלים יש להסתפק בהם שאולי דינו כגזלן, והספק הוא, הא דקיי"ל בתוקף ספינתו כשלא נחית אדעתא דגזלה שמשלם שכירות, האם הקובע הוא כיון דלא נחית אדעתא דגזלנותא א"כ סגי בכך דאינו רוצה לגזול ולכן משלם על ההשתמשות בחפץ חבירו, או הקובע הוא דנחית אדעתא דשכר. ואם נאמר כהצד השני שרק כשנחית להדיא אדעתא דשכר משלם שכירות, א"כ בלוקח שאין דעתו לשכר אלא חשב שמשתמש בשלו בחנם יהיה פטור משכירות, ואין ראייה מחצר.

ובאו"ש רצה לתלות הדין במחלוקת הרמ"א והש"ך בסי' ת"ז ס"ב, שהנה הרמ"א פסק שם בשם רש"י והראב"ד והטור וז"ל "שור תם שהזיק ומכרו בעליו גובה הניזק דמי שכירות מהלוקח", ומבואר שגם במטלטלין שלא ירד הקונה ע"ד לשלם שכר בכ"ז משלם שכירות, והש"ך שם הביא שהרשב"א (ב"ק ל"ג ע"ב ד"ה למה) פליג, דכיון דקיי"ל כר"ע ששור תם שהזיק המזיק והניזק שותפין בו, א"כ כשמכרו גזלן הוא וגזלן אינו משלם שכירות דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזלה, ולכן גם הלוקח מהמזיק נחשב גזלן ופטור משכירות דאיהו נמי לאו אדעתא דשכירות נחית, ולפי"ז גם הלוקח מק"ט כיון שלא נחית אדעתא דשכר דינו כגזלן. אך האו"ש מסתפק שגם לדברי הש"ך י"ל דשאני לוקח מגזלן, שכיון שמתכוין לאפוקי מהבעלים נחשב כגזלן, משא"כ לוקח במק"ט שבטעות השתמש בשל הבעלים משלם שכירות כדברי הרמ"א, ונשאר בצ"ע.

בקצוה"ח סק"ד תי' את קושית הרשב"א, דאמנם בקרקע שאינה נגזלת משלם שכירות משא"כ במטלטלין שנגזלים שיש בהם קניני גזלה ולכן משלם כשעת הגזלה, אבל כאן בשור תם, כיון שמוותר למזיק להשתמש בשור לצרכיו, לכן אין בו קניני גזלה קודם שעמד בדין, ולכן משלם שכירות. ולפי"ז אפשר להוכיח מפסק הרמ"א שאין צורך שירד אדעתא לשלם שכירות, וכל שאין קניני גזלה לא נחית אדעתא דגזלה ומשלם שכירות. וכן הביא האו"ש בשם שו"ת הרשב"ש "מכר בגד ונמצא בו מום צריך לשלם שכר לבישתו".

לסיכום: קנה חפץ והשתמש בו וטען עליו מק"ט האם משלם שכירות. הרמ"א פוסק שמשלם וכן דעת הש"ך הרשב"ש והקצות, לעומתם הש"ך בשם הרשב"א פליג במזיק, והאו"ש מסתפק אם יחלוק גם במק"ט. ובכל כה"ג שסתומת הפוסקים כהרמ"א ולא ברור האם יש דעה החולקת, הדרן לפסק הנתיה"מ כללי תפיסה סי' כ"ה סעי' כ דאין לפסוק נגד הכרעת הרמ"א, וא"כ יש לחייב דמי שכירות.

קולטי דוד שמש שניזוקו עקב ה'קרה'

תקציר מאמר שהתפרסם בעלון המשפט מס' 70

בעקבות גל הקור שפקד את ארץ הקודש בחודש האחרון התקלקלו דודי שמש רבים ע"י קפיאת המים והתבקעות צינורות הקולטים, ורבים השואלים מה הדין בדירה המושכרת, על מי לשאת בתיקון הנזק, האם על המשכיר - שהקולטים שלו, או על השוכר שהיה צריך למנוע את הנזק ע"י פתיחת ברז המים החמים למשך הלילה, דבר הגורם לזרימת המים במערכת ומונע מצב בו המים עומדים במקומם וקופאים.

תשובה

א. כאשר השוכר התחייב להחזיר את הבית המושכר כפי שניתן לו בתחילת השכירות, חייב השוכר לתקן את הקולטים קודם החזרת הדירה למשכיר. כשהיה ידוע שתהיה קרה, ועלול להגרם נזק לקולטים, וידוע שניתן למנוע זאת ע"י השארת ברז המים החמים פתוח.
ב. כאשר לא היתה התחייבות מפורשת בחוזה, אף שהיה ידוע שתהיה קרה [כמו שהיה בשבועות האחרונים בירושלים ובצפת], יש ספק אם ניתן לחייב את השוכר בתשלומים מדין שומר או מדין מזיק, ומספק יש לפוטרו.
ג. באופן המבואר בסעיף ב' אף שהשוכר אינו חייב לשלם, מכל מקום גם המשכיר אינו מחוייב להעמיד לו קולטים חדשים.
ד. במידה והשוכר התקין קולטים חדשים מכספו, באופן שהיה חייב לתקן [כגון שיש התחייבות מפורשת כמו באות א'], כיון שסוף סוף המשכיר נהנה מכך שיש לו קולטים חדשים, חייב המשכיר לשלם את ההפרש שבין קולטים חדשים לקולטים הקודמים.
אם לא היה השוכר חייב לתקן, ועשה זאת מרצונו, אזי בתום תקופת השכירות [כיון שיכול הוא ליטול את הקולטים לעצמו] חייב המשכיר לשלם לו את כל שווי הקולטים באותה שעה.

למקורות ונימוקים יש לעיין בעלון המשפט גיליון מס' 70, ניתן להשיג בכתובת מייל: maanesimcha@gmail.com

המשך מעמוד 5 | הרב יוסף פליישמן שליט"א | פסקי דינים - השבת אבידה חלק ט - אבידת מעות

חדשים³³. (ב) שיתכן שהמאבד חושש שיזייפו את החתימה ויבטל את הצ'קים ויצטרך לשלם כסף. ומטעמים אלו לא מועיל גריסת הצ'קים.

כך, אלא אפילו במקום שלא גובים כסף עבור הצ'קים ובעלי הבנק הם גויים, עדיין צריך להחזיר לבעל הצ'קים משתי סיבות. (א) בכדי לחסוך זמן וטרחה מהמאבד שלא יצטרך להזמין ולחכות לצ'קים

הערות וצינונים

שמואל אין סיבה לחוש שנפל מן הלווה כי ודאי היה קורע אותו, ורק שבגלל שנפל יש ריעותא מצד המלווה שאולי הלווה שילם והמלווה לא החזיר לו את השטר, ושתי הסיבות שנאמרו בגמ' שאולי הלווה שילם והמלווה לא החזיר את השטר אינן שייכות בצ'ק, כי אם המקבל לא החזיר לו את הצ'ק למה שילם, והרי אין לו חוב שצריך לשלם כיון שכבר נתן צ'ק. וכן הטעם שחשש בספר התרומה (נב, א, ו) שאולי הלווה לא קרע את השטר בגלל שרצה להראות שמשלם חובות גם לא שייך בצ'ק.

33. ולפעמים כרוך בזה גם עלות כספית. וצ"ע במקום שברור שאינו חוסך מהמאבד כי אם טרחה קטנה אם יש בזה חיוב השבת אבידה, וכגון אם אפשר להזמין פנקסים חדשים דרך המרשתת והבנק שולח על חשבונו דרך הדואר וחוץ מזה אין עוד חשש הפסד.

אח"כ את הצ'ק. ונראה שאפילו באלו שכן כופים לשלם מראש בצ'ק דחוי לא צריך לחוש שבעל הצ'ק שילם והשאיר את הצ'ק ביד המוטב (ולזה הסכים גם העינים במשפט), וזה כטענת שטרך בידי מאי בעי, ואין שום סברא בזמננו שהמוטב יעכב אותו אפשיטי דספרי או לצור עפ"י צלוחיתו. וגם אין לחוש שבאמת בעל הצ'ק שילם במזומן ואח"כ נפל ממנו הצ'ק, כי אין שום סיבה להחזיק את הצ'ק אחרי שמשלמים, והיא סברת שמואל בב"מ (יג, א) שלא חיישין לפרעון, כמש"כ השיטה בשם הרא"ש "אינו נאמן לומר פרעתיו וממני נפל, משום דאם איתא דפרעיה הוה קרע ליה לאלתר ולא הוה משהי ליה, דילמא נפיל מיניה ואתי ליד מלוה", ומב' בגמ' (טז, ב) שטעם החולקים על שמואל הוא "אשתמוטי קא משתמיטי ליה, דאמר ליה למחר יבנא לך דהשתא ליתיה גבאי, אי נמי אפשיטי דספרא זייר ליה", והיינו שגם לפי החולקים על

בית הוראה לענייני ממונות "בית גרוס"

ע"ש ברוך וברכה גרוס

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בבית ההוראה ניתן יעוץ בדיני ממונות ע"י דיניי בית הדין ובית ההוראה ● סיוע בעריכת צוואות וחוזים ● בשפות עברית אנגלית יידיש וצרפתית ● בית ההוראה פתוח בימים א-ה בין השעות 13:40-15:30 וביום שישי בין השעות 11:15-13:00
Les lundis et mercredis nous traitons vos questions en francais ● טלפון 02-502-3637 דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו כן ניתן מענה בענייני אורח חיים ויורה דעה ע"י מו"צ דלהלן:

13:45-14:15	הרב יצחק זאב רוזנבלט	יום א'
14:00-14:30	הגאון הרב ר' ישראל גנס	יום ב'
13:45-14:15	הרב אהרן הלוי וואזנר	יום ג'
13:45-14:15	הרב יצחק זאב רוזנבלט	יום ד'
13:45-14:15	הרב אהרן הלוי וואזנר	יום ה'

תשובות בענייני רבית בימי ראשון 14:30-15:30 ע"י הרב ר' פנחס וינד בעמח"ס 'ברית פנחס' על הל' רבית. ניתן לערוך 'היתר עיסקא' במקום.

הדיינים יושבים בבית הוראה כדלהלן

הרב אברהם בוטרמן והרב שלמה וייספיש והרב גבריאל לוברבוים	יום א'
הרב יצחק בלחסן והרב אלחנן רזניק [גם צרפתית]	יום ב'
הרה"ג ר' יצחק שובקס והרב יצחק מרקובסקי	יום ג'
הרב ברוך שובקס, הרב חיים הררי והרב אליה יפה [גם צרפתית]	יום ד'
הרה"ג ר' אברהם דרבמדיקר, הרב אשר שפירא והרב שלמה פריץ	יום ה'
הגאון הרב נפתלי נוסבוים, הרב משה ויליגר, הרב דוד סעמיאטיצקי	יום ו'

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות